

УДК 334.75:330.364

В. Л. Коріневдоктор економічних наук, професор
Класичний приватний університет**ОСОБЛИВОСТІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ
В РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ**

У статті досліджено особливості кластерного підходу в діяльності підприємств, визначено базові напрями створення кластеру та основні його завдання в рекреаційно-туристичній індустрії. Проведено аналіз переваг і недоліків з метою визначення доцільності його застосування в умовах рекреаційно-туристичної діяльності українських підприємств на конкурентному ринку.

Ключові слова: кластерний підхід, туристичні підприємства, кластерні утворення, рекреаційно-туристична індустрія, регіональна спрямованість, підприємництво, туристичні послуги, ринок.

I. Вступ

Тема технологічної модернізації економіки України та її регіонів стала дуже актуальною в останні роки. Однак процес поширення нових постіндустріальних технологій, актуальний на сьогодні у світі, не проявився суттєво в Україні. Особливістю рекреаційно-туристичної індустрії є її регіональна спрямованість. Пояснюється це тим, що основним чинником виробничого процесу є природні ресурси.

Головною ознакою формування об'єднання довкола чи на базі туристичного підприємства є його територіальна належність до конкретної місцевості, де ці ресурси сконцентровані. Рекреаційно-туристичний кластер і є таким об'єднанням. При цьому з метою досягнення найбільшої ефективності діяльності туристичні підприємства повинні працювати, виділяючи саме рекреаційно-туристичну сферу за пріоритетну, що потребує врахування всіх переваг та недоліків кластерного підходу до розвитку рекреаційно-туристичної сфери в регіоні.

Дослідження в області кластерного підходу переважно стосуються виробничої сфери. Подібні дослідження у сфері туризму практично відсутні. Помітною роботою з цієї проблеми є наукові публікації А. Ю. Олександрової, П. В. Гудзя, Т. С. Кузьміної, С. Г. Нездоймінова, П. Г. Семенка, В. Ф. Семенова та інших економістів, які розкривають проблему кластерного підходу в діяльності українських підприємств. Проте в своїх дослідженнях вони лише частково розглядають їх адаптацію до умов кластеризації в рекреаційно-туристичній сфері. Саме ці обставини визначили спрямованість проведеного дослідження.

II. Постановка завдання

Мета статті – уточнити сутність кластерного підходу до діяльності підприємств рек-

реаційно-туристичної сфери української економіки, визначити особливості його застосування з використанням індексу стійкості та обґрунтувати напрями подальшого вдосконалення в Запорізькій області на конкурентному ринку.

III. Результати

Туристична галузь об'єднує в собі не тільки велику кількість підприємств туризму, а й підприємства суміжних з туризмом галузей і ті підприємства, які побічно беруть участь у процесі надання послуги туристського характеру. Особливістю рекреаційно-туристичного кластера є не лише взаємоповнюваність підприємств, які до нього належать, а й неможливість функціонування їх поза рекреаційно-туристичною сферою [6].

Кластер повинен також забезпечити залучення реальних організаційно-економічних, соціальних, фінансових, ринкових, інформаційних, правових механізмів і технологій управління; розробку, обґрунтування програм і бізнес-планів розвитку рекреаційних підприємств. Об'єднання в кластери дає можливість залучати фінансові ресурси в нові виробництва шляхом об'єднання спільних фінансових можливостей підприємств того чи іншого кластера; залучення інвестицій через спільну участь в інвестиційних програмах; шляхом участі в конкурсах проектів, що фінансуватимуться як гранти; об'єднання спільних фінансових можливостей підприємств для забезпечення гарантій на отримання кредитних ресурсів [1]. При цьому необхідно забезпечити обмін інформацією, а також можливість виходу на зовнішні ринки. Таким чином, регіональний розвиток пов'язаний з формуванням нових інноваційних форм розміщення продуктивних сил – кластерів, які ґрунтуються на нових знаннях [7].

Кластерний підхід у сфері туризму активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, тому сприяє створенню ро-

бочих місць, доходів, поліпшенню якості туристичних послуг, життя населення на території його запровадження. Досягається це завдяки зростанню конкурентоспроможності, можливості інтеграції інтелектуальних, природно-рекреаційних, трудових, фінансових матеріальних ресурсів у забезпеченні якості виробництва та послуг, що надаються [3].

Основною метою створення рекреаційно-туристичних кластерів є внесок в оновлення та зміцнення регіонального економічного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності рекреаційно-туристичної галузі. За цих умов основні завдання, якими повинен займатися рекреаційно-туристичний кластер, наведені на рис. 1.

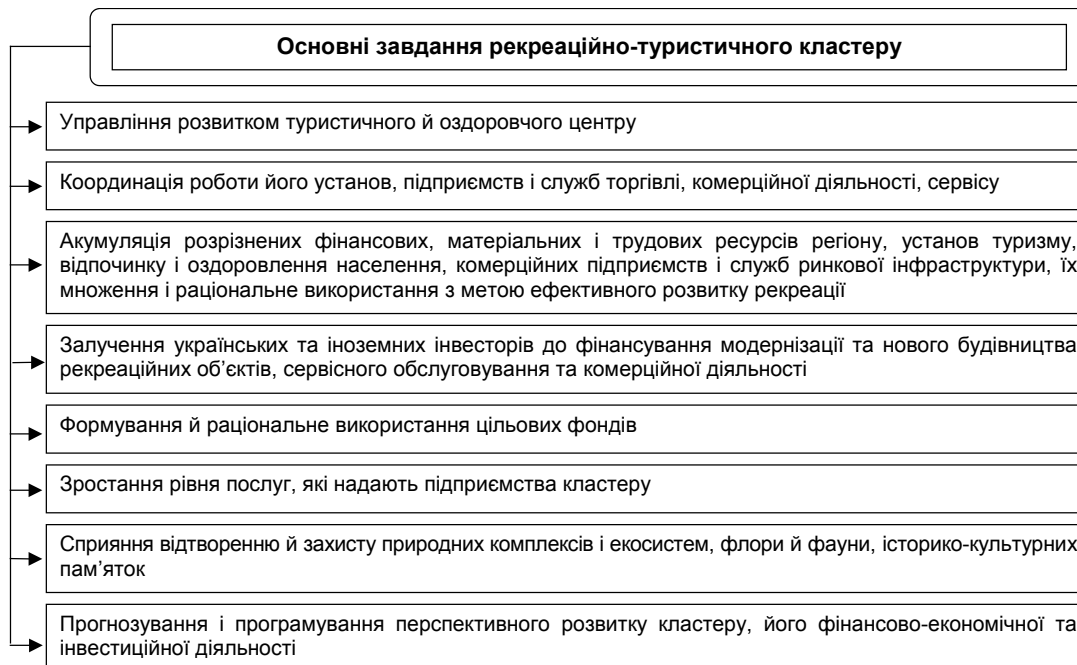

Рис. 1. Основні завдання кластеру в рекреаційно-туристичній індустрії

Об'єднання в кластерні мережі посилює роль дрібного середнього підприємництва, дає змогу використати його інноваційний потенціал, розширює можливості виходу на світовий ринок.

У процесі створення, функціонування кластерів у сфері туризму сьогодні гнучко використовуються різні схеми інвестування, розподілу доходів і прибутків, що забезпечують баланс інтересів учасників стосовно до кожної конкретної ситуації [8].

З певною умовністю можна класифікувати створення кластерів за трьома напрямками їх генезису:

- горизонтальна, тобто внутрішньогалузева, міжгосподарська кооперація підприємств (фірм) з метою підвищення спільного конкурентного потенціалу на ринку збуту виробленого продукту та послуг, більш активного впливу на ціни та інші умови їх реалізації, зміцнення фінансового стану;
- багатопрофільна вертикальна міжгосподарська інтеграція, яка будується за принципом єдиного технологічного ланцюжка на договірній основі або з реєстрацією юридичної особи;
- становлення багатопрофільних кластерних утворень, що об'єднують, зазвичай, підприємства різних галузей сфери ту-

ризму в межах компактної території як адміністративно-територіальної одиниці.

Кожне кластерне утворення сфери рекреації та туризму може мати єдину інтегративну багатокомпонентну структуру [4]. Компонентами є територіальна, функціональна, компонентна та організаційно-управлінська структури. Межі кластеру окреслені місцезрозташуванням усіх курортно-рекреаційних фірм, суміжних галузей та виробництв, організацій, які обслуговують кластер і між якими існують сильні зв'язки – як горизонтальні, так і вертикальні чи структурні.

До числа суб'єктів бізнесу, що забезпечують надходження ресурсів і приймають на себе виконання частини функціональних завдань при комплексному обслуговуванні туриста, що відпочиває, входять комплекс фірм і організацій, допоміжні виробництва, що забезпечують безперебійну роботу провідної галузі кластера [2]. Вони, власне, і формують економічний ландшафт курортно-рекреаційної території. Без підприємств інфраструктурного забезпечення навіть земля, багата природним лікувальним ресурсом, буде залишатися рекреаційною цілиною. До підприємств інфраструктурного забезпечення рекреації належать фірми, заклади й установи різних форм власності та господарювання.

До суб'єктів, що формують систему вертикальних взаємозв'язків, входять торгові й інші посередницькі організації:

- транспортні фірми забезпечують вигоду часу, поставок;
- торгові фірми надають підприємствам-рекреаторам і рекреантам вигоду зручності місця придбання товарів і послуг;
- посередницькі фірми, що забезпечують цей сектор матеріалами, запасними частинами, іншими ресурсами;
- дистриб'юторські фірми представляють інтереси санаторно-курортного комплексу міста в інших регіонах і на зовнішніх ринках;
- маркетингові фірми реалізують комплекс послуг із просування курортно-рекреаційних послуг на нових і старих ринках;
- ринок банківських послуг і фінансово-кредитний ринок забезпечує оптимальні умови банківського обслуговування підприємств і надання інвестиційних ресурсів.

До кластеру курортної рекреації можуть також входити сільськогосподарські підприємства регіону, що постачають рекреаторів

сільгосппродукцією, а також переробні й виробничо-торгові підприємства міста й регіону, що забезпечують постачання продуктів харчування: сировини й напівфабрикатів, готової до вживання продукції. Більшість учасників кластеру не конкурують між собою безпосередньо, просто вони обслуговують різні сегменти споживчого ринку [5].

При обґрунтуванні можливості застосування кластеру в конкретному рекреаційно-туристичному районі Запорізької області використано індекс стійкості (табл. 1). Він характеризує рівень упевненості в успішній (або неуспішній) реалізації конкретного варіанту розвитку ринкових можливостей при конкретній комбінації характеристик зовнішнього й внутрішнього середовища господарювання [4]. Застосовуючи регресійний аналіз, визначено його значення відповідно до умов досліджуваних рекреаційно-туристичних районів.

В умовах становлення ринкових механізмів господарювання кластер має певні переваги порівняно з іншими формами організації рекреаційно-туристичної діяльності (рис. 2).

Таблиця 1

Умови реалізації кластерного підходу за рекреаційно-туристичними районами Запорізької області

Рекреаційно-туристичні райони	Характеристика досліджуваних районів	Індекс стійкості (J0)		Умови реалізації кластерного підходу
		Допустимі межі зміни	Розраховані значення	
Бердянський	Курорт	$+0,8 < J0 < +1$	0,87	Практично можна реалізувати
Приморський	Туристично-рекреаційний вузол	$+0,6 < J0 < +0,8$	0,63	Є всі умови для реалізації
Кирилівський	Туристично-екскурсійний центр	$+0,3 < J0 < +0,6$	0,39	Можливості реалізації незначні

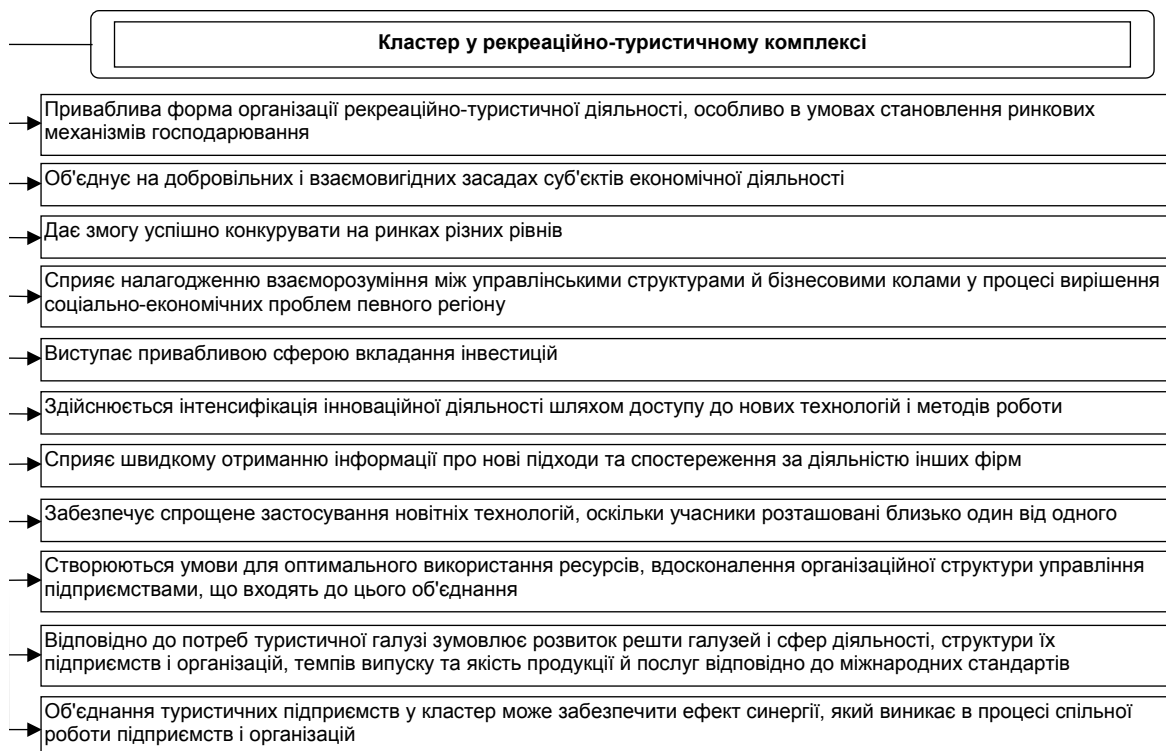

Рис. 2. Переваги застосування кластеру в рекреаційно-туристичному комплексі

Слід також зауважити, що потреби туристичної галузі зумовлюють розвиток решти галузей і сфер діяльності, структуру їх підприємств і організацій, темпи випуску та якості продукції та послуг відповідно до міжнародних стандартів. Застосування кластерного підходу сприяє спрощеному застосуванню новітніх технологій, оскільки учасники розташовані близько один від одного. Загалом, об'єднання туристичних підприємств Запорізької області у кластери забезпечить отримання кращих результатів діяльності системи, ніж від функціонування окремих її складових.

Однак для виваженого підходу до участі в туристичному кластері необхідно визначити не тільки його переваги, а й недоліки. Так, кластер може сповільнювати нововведення. Пояснюється це тим, що інколи групове мислення пригнічує нові ідеї, зменшує їх гнучкість. Серед недоліків можна виокремити і проблематичність розподілу прибутку між учасниками туристичного кластера. Проте його можна розподіляти між учасниками відповідно до суми вкладеного капіталу.

IV. Висновки

Кластерний підхід у рекреаційно-туристичній сфері може забезпечити підвищення економічної ефективності господарської діяльності українських підприємств через розвиток та вдосконалення рекреаційно-туристичної інфраструктури для формування якісних туристичних продуктів; створення та розвиток туристичних продуктів і територій, ураховуючи збереження навколишнього середовища та відродження природного потенціалу.

Кластерний підхід, маючи ряд переваг, створює умови для розвитку підприємництва в туристичній сфері Запорізької області, а також підвищення якості та конкурентоспроможності регіональних туристичних продуктів та пропозицій на ринку послуг у сфері туризму. При цьому доцільно використовувати мережевий характер взаємодії його

учасників, тому що саме горизонтальна інтеграція сприяє застосуванню сучасних технологій та інновацій.

Список використаної літератури

1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования / А. Ю. Александрова // Экономические проблемы развития сервиса и туризма. – 2007. – № 2. – С. 52–56.
2. Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій: монографія / П. В. Гудзь. – Донецьк: ІЕПД НАН України: Юго-Восток, 2001. – 270 с.
3. Кузьмина Т. С. Кластерный характер региональных агросистем / Т. С. Кузьмина // Региональная экономика. – 2008. – № 19 (76). – С. 67–72.
4. Музиченко-Козловська О. В. Переваги кластерної моделі розвитку туризму над іншими формами об'єднань / О. В. Музиченко-Козловська // Проблеми науки. – 2009. – № 3. – С. 21–26.
5. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304 с.
6. Семенко П. Г. Регіональний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону / П. Г. Семенко // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 72–88.
7. Семенов В. Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія / В. Ф. Семенов, М. Д. Балджи, В. М. Мозгальова; за ред. В. Ф. Семенова. – Одеса: Optimum, 2008. – 201 с.
8. Созаева Т. Х. Кластерная концепция устойчивого хозяйственного развития южного федерального округа / Т. Х. Созаева // Региональная экономика. – 2008. – № 25 (82). – С. 12–18.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014.

Коринев В. Л. Особенности кластерного подхода в рекреационно-туристической индустрии

В статье исследованы особенности кластерного подхода к деятельности предприятий, определены базовые направления создания кластера и основные его задания в рекреационно-туристической индустрии. Проведен анализ преимуществ и недостатков с целью определения целесообразности его применения в условиях рекреационно-туристической деятельности украинских предприятий на конкурентном рынке.

Ключевые слова: кластерный подход, туристические предприятия, кластерные образования, рекреационно-туристическая индустрия, региональная направленность, предпринимательство, туристические услуги, рынок.

Korineyv V. Features of Cluster Approach in Recreation and Tourism Industry

A cluster must also provide bringing in of the real organizationally-economic, social, financial, markets, informative, legal mechanisms and management technologies; development, обґрунтування програм і бізнес-планів розвитку рекреаційних підприємств.

Payment is the primary purpose of creation of рекреаційно-tourist clusters in the update and strengthening of regional economic potential and increase of competitiveness of рекреаційно-tourist

industry. In the conditions of becoming of markets mechanisms of manage a cluster is let in on the ground certain as compared to other forms of organization of рекреаційної-туристичної activity.

It follows also to mean, that the necessities of tourist industry predetermine development of the other industries and spheres of activity, structure of their enterprises and organizations, rates of issue and internalss of products and services in accordance with international standards. Application of cluster approach is instrumental in the simplified application of the newest technologies, as participants are located close one from other. Among failings, it is possible to select and problematical character of division of income between the participants of tourist cluster. Having the row of advantages, it creates terms for development of enterprise in a tourist sphere, and also upgrading and competitiveness of regional tourist products and suggestions at the market of services in the field of tourism. It is thus expedient to use network character of co-operation of his participants

Key words: *cluster approach, tourist enterprises, cluster educations, рекреаційно-tourist industry, regional orientation, enterprise, tourist services, market.*